

ЎЗБЕКИСТОН QISHLOQ HUDUDLARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH
УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN RURAL AREAS OF UZBEKISTAN

Анор Етиштириш Замонавий Технологиялари

Анорзорлар ташкил этиш бўйича умумий тавсиялар

Янги ташкил этилаётган анорзор Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAP) тамойилларига асосланган бўлиши мақсадга мувофиқ.

Биринчидан, боғнинг агрономик нуқтаи назардан тўғри шакллантирилиши: Боғ юқори ва сифатли ҳосил олиш тамойилларига асосланган ҳолда ташкил этилиши шарт.

Иккинчидан, боғ ташкил этилишида экологик унсурлар эътиборга олиниши шарт: боғнинг атроф муҳит ва ер ресурсларидан унумли фойдаланиши.

Анорзорлар ташкил этиш бўйича умумий тавсиялар

Учинчидан, боғ ташкил этилишида ижтимоий-иқтисодий масалалар эътиборга олиниши: боғда ишчилар учун қулай меҳнат шароитлари ва иқтисодий жиҳатдан қишлоқ ҳудудлари учун зарур бўлган даромад ва бандлик имкониятларининг яратилиши, ҳамда шу билан бирга ҳаридорлар учун ҳавфсиз ва сифатли мева етиштирилиши.

Янги ташкил қилинаётган анорзорлар юқори даромад олиш ва мавжуд техник ресурслардан унумли фойдаланиш имконини бера олувчи тизимда яратилиши шарт.

Мана шу босқичда, боғ учун танланган тизим тупроқ ва об-ҳаво шароитларини инобатга олган ҳолда самарали режалаштирилиши тавсия қилинади.

Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP)

Янги ташкил этилаётган анорзорлар Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP) тамойиллари асосида ташкил этилиши тавсия қилинади.

Том маънода, GAP амалиёти атроф муҳит ва иқтисодий - ижтимоий билим ва малакаларга таянган ҳолда инсон саломатлиги учун ҳавфсиз бўлган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етириштириш ва уларни йиғиштириб олиш жараёнларини назорат қилишга ёрдам беради.

Кичик, ўрта ва катта ҳажмдаги фермер хўжаликлари ўз фаолиятларига GAP амалиётини жорий қилиш орқали етиштираётган маҳсулотларига қўшимча қиймат қўшиш ва маҳсулотлари бозоргирлигини ошириш имкониятига эга бўлишади.

Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAP)

Махсулот етказиб бериш жараёнида фермерлар ихтиёрларидаги табиий ресурслар ва шу жумладан ўзларининг маънавий/ижтимоий қадриятлари баҳосини оширишга қаратилган тажрибаларни амалиётга жорий қилишга ҳарака қилишади.

Талаб нуқтаи-назаридан, ҳаридорлар (маҳсулотни қайта ишловчилар ва уларни сотувчилар) уларга таклиф қилинаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини инсон саломатлиги учун ҳавфсиз ва сифатли бўлишини таъминлаш мақсадида уларни етиштириш жараёнида GAP тамойилларига амал қилинишини истаб қолишади.

Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP)

Турли халқаро/миллий ва шахсий мутасадди муассасалар маҳсулот етиштириш жараёнини янада мукаммаллаштириш мақсадида GAP амалиёти асосини ташкил қилувчи жараёнлар - Кенг Тармоқли Ўсимлик Парвариши, Ҳимояси, Озиқлантириш ва Тупроққа ишлов бермаслик, EUREPGAP, GLOBALG.A.P ва бошқа шу каби Тизимлариларни ривожлантиришга ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар.

Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAP)

Ҳаридорлар, озиқ-овқат саноати ва жамиятни ривожлантиришга ҳисса қўшаётган ташкилотлар кундан-кунга озиқ-овқат ҳавфсизлиги масаласига кўпроқ эътибор бермоқдалар.

Улар яна маҳсулотларни атроф муҳит ва ижтимоий тартиб қоидалар, яъни ўсимликларни парваришлаш ва зараркунанда/касалликларга қарши курашишда кимёвий препаратларда кам фойдаланиш, ишчиларга белгиланган минимум талабларнинг қондирилиши, болалар меҳнатидан фойдаланиш ҳусусидаги ҳалқаро қонунлар нормаларини ўз вақтида ва бенуқсон бажарилиши тарафдоридир.

Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAP)

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, GAP амалиёти қуйидаги тўрт муҳим омилларни ўз ичига оловчи тадбирлар, технологиялар ва тизимларни тарғиб қилади:

- a) Иқтисодий мантиққа эга.
- b) Атроф-муҳитни асрашга қаратилган.
- c) Ижтимоий мақсадлар учун фойдаланилган ер ресурслари.
- d) Мунтазам ҳавфсиз ва юқори сифатдаги озиқ-овқат маҳсулотларини етиштириш.

GAP амалиёти қуйидаги шахсларга/муассасаларга қўлланилиши мумкин:

- Маҳсулотига қўшимча қиймат қўшишга ва янги бозорларга интилаётган кичик, ўрта ва катта ҳажмдаги фермерлар.
- Мукамал амалиётлар ёрдамида етиштирилган ишончли сифатдаги ва ҳавфсиз озиқ-овқат истемол қилиш истагидаги ҳаридорлар
- Юқори сифатдаги маҳсулотларда фойда олиш истагидаги тадбиркорлар ва ташкилотлар.
- Атроф-муҳитни эъзозловчи барча одамлар.

Текширув жараёни - Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP) сертификатини олиш

GAP сертификатига лаёқатлик учун текширилаётганда текширув жараёни учинчи, яъни мустақил мутахссис томонидан амалга оширилади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш жараёнини сертификатлаш дастлаб Европада Самарали Дехқончилик Амалиёти (EUREPGAP) дастури асосида бошланган ва ҳозирки кунда бу дастур GLOBALG.A.P деб юритилади.

Текширув жараёни - Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP) сертификатини олиш

EUREPGAP бу шахсий тартибда фаолият юритувчи бўғим бўлиб, у маълум бир танланган махсулотни етиштириш жараёни учун GAP тамойилларини жорий этиш ва стандартлаш тартиб қоидаларини тарғиб этиш билан шуғулланади. Бундан ташқари у Европада қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантириш учун барқарор ва узоқ муддатли фаолият доирасини белгилаб беради ва НАССР сертификати тамойилларини ва улардан фойдаланишни қўллаб қувватлайди.

Текширув жараёни - Самарали Дехқончилик Амалиёти (GAP) сертификатини олиш

GLOBALG.A.P. бу бутун дунёда озиқ-овқат ҳавфсизлиги ва унинг барқарорлигини таъминловчи ташкилот бўлиб у GAP амалиёти маҳсулидир. У озиқ-овқат ҳавфсизлиги ва унинг барқарорлигини таъминлашдек муҳим вазифани ўз олдига мақсад қилиб олган бутун жаҳонда фаолият юритувчи ташкилотдир.

GLOBALG.A.P. GAP амалиёти тамойилларини жорий қилиш орқали чегараланган табиат ресурсларини асраш ва барқарор келажакни вада қилувчи ихтиёрий стандартларни қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бутун дунё бўлаб жорий қилади. Кўплаб қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчилар ва уларни етказиб берувчилар, ҳамда улардан фойдаланувчилар ўз фаолиятларини GLOBALG.A.P. тамойиллари билан уйғунлаштирмоқдалар.

Фаолиятингизга ушбу Сертификатни жорий қилиш орқали маҳсулотларингиз қийматини оширасиз ва улар учун янги бозорларни кашф этаксиз

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Келажакда юзага келиши мумкин бўлган муаммоларни олдини олиш мақсадида янги ташкил қилинаётган боғ режаси ва уни бошқарув тизими мукаммал режалаштирилиши жуда муҳимдир. Шу билан бирга янги ташкил қилинаётган боғ ўзида Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAR) тамойилларини мужассам этиши тавсия қилинади.

Дарахтларнинг физиологик ҳолатига таъсир ўтказувчи ҳарорат, намлик, соя, ҳаво айланиши каби об-ҳаво ва ер ресурслари омиллари яхшилаб ўрганилиши шарт, зеро улар дарахт самарали ривожланиши учун зарур микроклимат ва қулай шароитлар шаклланишида муҳим ўрин тутди.

Бу ўринда тупроқ ва сув омиллари муҳим аҳамиятга эга. Янги ташкил қилинаётган анорзорлар юқори даромад олиш ва мавжуд техник ресурслардан унумли фойдаланиш имконини бера оловчи тизимда яратилиши шарт.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Ҳулос қилиб шуни айтиш мумкинки, янги боғларни режалаштиришда анор ривожланишида муҳим рол ўйновчи учта асосий масалага алоҳида эътибор бериш тавсия қилинади:

1. Имконият даражасида кўчатларни совуқ уришдан сақловчи (ҳудуд);
2. Нейтрал рН кўрсаткичига яқин намликни яхши ўтказувчан тупроқ шароити; ва
3. Юқори сифатдаги мева етиштириш учун талаб этилувчи сув манбаи;

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Об-ҳаво шароитлари

Анор дарахтлари ривожланиши учун оптимал шароитлар етарлича қуёш нури, илиқ қиш ва қуруқ (иссиқ) ёз мавсумидир, айниқса мева ривожланишининг сўнгги босқичларида ёмғир бўлмаслиги ката аҳамиятга эга. Бундай шароитларда мева энг яхши ҳажм, ранг ва етарлича шира олади, бу эса ўз навбатида меванинг ёрилиши билан боғлиқ муаммоларни камайтиради.

Анор дарахти тиним даврида - 11⁰С ҳароратда совуқдан зарарланиши мумкин. Изланишлар шуни кўрсатадики анор дарахтлари -9⁰С дан -12⁰С гача ҳароратга чидаши мумкин. -20⁰С дан ҳароратда эса анор дарахтларининг бутун танаси ер юзасига музлаб қурийд.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Об-ҳаво шароитлари

Вегетатив мавсум узоқ давом этувчи, лекин ҳарорат -15°C дан тушиб кетувчи ҳудудларда самарали ҳосил олиш мақсадида анор кўчатларини қишки совуқдан ҳимоялаш тавсия қилинади..

Кеч гуллаши сабабли одатда эрта баҳордаги қировлар анор кўчатлари учун унча катта муаммо туғдирмайди, аммо кеч кузги қиров ёки кутилмаган совуқ ҳосил учун жуда ҳавфли бўлиши мумкин.

Анор дарахтлари қишки тиним даврида совуққа бирмунча чидамли, лекин кузда тиним даврига тўлиқ киргунгача бўлган ва баҳорда куртак ёриш давларида совуқдан азият чекишга анча мойил бўлади.

Анор дарахтлари иссиққа жуда чидамли ва 120 кун давомида ҳарорат $+30^{\circ}\text{C}$ дан юқори бўладиган ҳудудларда жуда яхши ривожланади.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Тупроқ шароитлари

Анор дарахтлари турли тупроқ шароитларига осонликча мослаша олади, лекин унумдор бўғ тупроқларда жуда яхши ривожланади. Шундай бўлсада улар турли тупроқ шароитларида ривожланиши мумкин, шу жумладан ўрта меъёردаги шўрхок тупроқларда ҳам.

- Анор дарахтлари шўрлик даражаси бир оз юқори бўлган тупроқларда ҳам ривожланиши мумкин.
- Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги (сув туриб қолмаслиги) жуда муҳим.

Анор дарахтлари кислоталиги ўртамеърдан ишқорлилиги бир оз юқори бўлган тупроқларда ҳам ривожланиши мумкин, улар яхши ривожланиши учун энг яхши тупроқ шароитлари бу рН ўлчами 5.5 ва 7.5 оралиғидаги тупроқ шароитлари.

Тупроқнинг ишқорлилиги юқори ва тупроқнинг сув ўтказувчанлиги ёмонлашган шароитларда мева сифати бузилишини бошлайди.

Юқорида тилга олинганидек, улар унумдорлиги юқори бўз тупроқларда яхши ривожланади, лекин улар қумоқ ва клей (срач) тупроқларда ҳам самарали ривожланиши мумкин.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Суғориш сувиға бўлган талаблар

Анор дарахтлари учун сув мавжудлиги жуда муҳим, шу сабабдан улар етарлича суғорилиши тавсия қилинади. Агар мавсум давомида суғориш имконияти мавжуд бўлса, сувсизликдан стресга тушмаслиги учун дарахтлар қанча талаб қилса шунча суғорилиши мақсадга мувофиқ.

Умуман олганда, мавсум ва ҳудуд талабларидан келиб чиққан ҳолда ёз мавсумларида анор дарахти етарлича суғорилишга муҳтож.

Сув туриб қолмаслиги ва тупроқнинг сув ўтказувчанлигини яхшилаш учун зарур чора-тадбирлар ўз вақтида амалга оширилиши тавсия қилинади.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Суғориш сувига бўлган талаблар

Анор дарахтлари шўрлиги юқори бўлган сув билан суғорилса ҳам ривожланиш ҳусусиятига эга. Изланишлар шуни кўрсатадики, Исроил ва Туркман анор навлари шундай шароитларда ҳам яхши ривожланиб ҳосил бериши мумкин, ва дарахтга ҳеч қандай салбий зарар етканлиги кузатилмаган. Ушбу синовларда қатнашган боғларнинг суғориш суви шўрлик ўлчами 2.5 - 4.0 dS/m орасида бўлган. Шўрлиги юқори бўлган сув билан боғларни суғориш мунтазам бир тартибда амалга оширилиши шарт, шунда тупроқдаги тузни ювиб туриш ва уни кўпайишининг олдини олиш имкони бўлади.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Боғ учун ер танлаш

Анорзор учун ер танланаётганда эътибор берилиши керак бўлган энг муҳим омил бу об-ҳаво шароитидир.

Боғ учун ер танлаётганда тупроқ туридан ташқари яна суғориш сувининг мавжудлиги, тупроқнинг сув ўтказувчанлиги, қуёш нурининг қанчалик кўп тушиши ва ҳаво айланиши каби омилларга ҳам эътибор бериш керак.

Мева яхши ранг олиши ва ҳосилдорлик юқори бўлиши учун бир кунда камида 6 соат давомида анор дарахтлари қуёш нурига тўйиниши шарт.

Чегараланган имкониятларга эга ҳудудларда анор дарахтларини экишдан қочиш керак.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Ер тайёрлаш - Ерни тозалаш

Дастлаб қиялиги катта бўлмаган ерларни махсус техника ёрдамида шох-шаббалардан (бульдозер тирмаси, дискалаш ёки кучли ўт ўрувчи мослама ёрдамида) тозаланади. Кўпгина боғбонлар тупроқнинг сув ўтказувчанлигини яхшилаш, кемирувчилар инларини бузиш, тош ёки эски дарахт илдизларини ет юзасига чиқариш учун махсус ускуна билан ерни 50см дан 1 м гача бўган чуқурликда бўшатишади. Ерга бундай ишлов бериш, ер остида қандай муаммолар борлигини билиш учун ҳам жуда қулай.

Сўнгра мола босилади (текисланади). Бундай амалиётни янги очилаётган ерларга қўллашда эҳтиёт бўлиш керак, чунки қишки кўп ёмғирлар оқибатида ер эрозияси муаммо келтириши мумкин. Тупроқ озуқа базасини билиш учун 50см (1 метргача) чурликдаги тупроқ қатламини лаборатория таҳлилидан ҳам ўтказиш ва тупроқнинг рН даражасини аниқлаш тавсия қилинади. Тўлиқ маълумотга эга бўлиш учун ернинг турли қисмларида шундай текширувлар амалга ошириш мақсадга мувофиқ, чунки айти бир ернинг турли қисмлари турли ҳил тупроқ турларидан ташкил топган бўлиши мумкин.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Ер тайёрлаш - Ерни тозалаш

Сув йиғилиб қолиши: Сувни яхши ўтказмаслиги сабабли ернинг баъзи қисмларида кучли ёмғир туфайли кўлмаклар ҳосил бўлиши мумкин. Алоҳида чора-тадбирлар кўрилиб дренаж муаммоси ҳал қилинмагунча ернинг ушбу қисмларига анор кўчатлари экилмаслиги шарт.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Анор навлари/турларини танлаш

Анор навлари нафақат ҳосилдорлиги, балки қуйидаги сифатлардан келиб чиққан ҳолда танланиши шарт:

- Об-ҳаво ва маълум бир ҳудуд микроклиматига мослаша олиши талабларидан келиб чиққан ҳолда;
- Маълум бир ҳудуддаги зараркунанда ҳашорот ва касалликларга чидамлиги;
- Озуқа ва сувга бўлган талаблардан;
- Дарахтнинг ўсиш суръати, бу экиш схемасини белгилайди;
- Ҳаридорлар ва бозор талабидаги махсулот сифати;

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Анор навлари/турларини танлаш

Калфорния Девис Университети тавсияларига кўра анор дарахтларини экаётганда уларнинг чанглатувчиларини ҳам қўшиб экиш тавсия этилади. Агар сиз танлаган навнинг чанглатувчи навига ҳам бозорда талаб бўлса, унда чанглатувчининг сиз танлаган навга нисбати 1:1 фоизда бўлиши тавсия қилинади. Агар сиз танлаган навнинг чанглатувчи навига бозорда талаб яхши бўлмаса, унда чанглатувчининг сиз танлаган навга нисбати 1:9 фоизда бўлиши тавсия қилинади.

Шундай бўлсада, баъзи навлар кўпроқ ҳосил тугуши ва мева ҳажми катта бўлиши учун чанглатувчи навни зичроқ экилишини талаб қилади.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

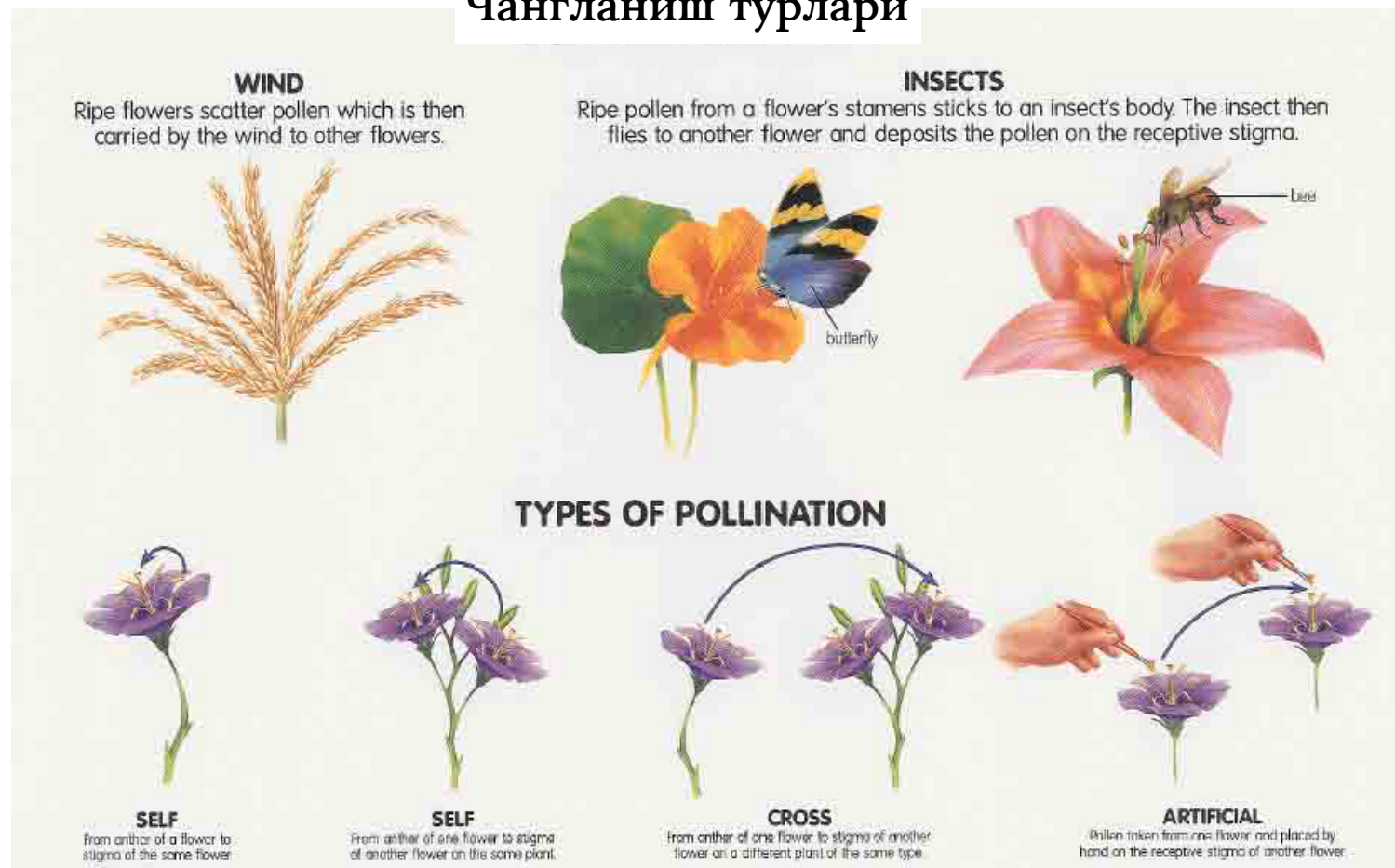
Анор навлари/турларини танлаш

Анор дарахтлари одатда ўзидан, бошқа навлар ва ҳашоратлар ёрдамида, асосан асаларилар, чангланади. Уларни шамол ёрдамида чангланиши жуда суст деб топилган.

Изланишлар шуни кўрсатадики, ўз-ўзини чанглатувчи навларнинг ҳосилдорлиги ҳар-қил. Ўз-ўзини чанглатувчи навлар гуллари назоратга олинганда 45% фоизгача мева туккан, бошқа навлар ёрдамида чангланувчи навлар назоратга олинганда ҳосилдорлик 68%га ортган.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Чангланиш турлари

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Анор навлари/турларини танлаш

Катта ҳажмдаги боғларда фақат бир навли анор кўчатларини экиш тавсия этилмайди. Мавсум давомидаги пишиб бориш тартиби бўйича бир нечта навдан фойдаланиш мақсадга мувофиқ, бу усул ҳосил йиғиштириш жараёни ва боғни бошқариш жараёнларини максималлаштиради, яъни ишчи кучи ва техникалардан унумли фойдаланиш имконини беради.

Анор навлари ҳақида тўлиқроқ маълумотларни “Замонавий анор навлари, совуққа чидамли ва шарбат учун мос келувчи навлар” - тарқатма материалimizдан олишингиз мумкин.

Экилиши режалаштирилаётган кўчатлар сифати

Соғлом, юқори сифатли ва рўйхатдан ўтган махсус кўчатхоналардан олинган кўчатларни экиш тавсия этилади.

Юқори сифатли кўчатларнинг айрим сифатлари:

1. Асл навли;
2. Зараркунанда ҳашорат ва касалликлардан ҳоли;
3. Жад ўсувчан;
4. Тўғри ўсувчи тана;
5. Танаси теккис ва пўстлоғи тоза;
6. Илдиз тизими яхши ривожланган ва оқ попул илдизларнинг кўзга ташланиб туриши илдиз тизимининг соғломлигини билдиради, лекин илдизларнинг фақат илдиз бўғзи атрофида спирал шаклида шаклланганлиги шубҳали ҳолат;
7. Агар кўчатлар тувакда келтирилган бўлса, туваклар ёрилмаган ва тувак юзасида бегона ўтлар ривожланмаган бўлиши шарт;
8. Шохлари бир маромда ва масофада шаклланган бўлиши;
9. Янги экилаётган кўчатларда мева куртаклари ҳали ривожланмаган бўлиши мақсадга мувофиқ;
10. Сифатли ва тушунарли тарза маркировка қилинган бўлиши.

Янги анорзорлар режасини тузиш ва уларни барпо қилишда эътибор берилиши тавсия қилинадиган омиллар

Анор кўчатларини экиш схемаси

Дарахт экиш учун ерни тайёрлаб олгандан сўнг, кейинги навбат улар учун экиш схемасини танлаш.

Анор кўчатлари учун бир нечта экиш тизимлари мавжуд бўлсада, қуйида энг кўп тарқалган икки тури келтирилган:

- Тўртбурчак шаклидаги экиш тизими
- Тўғри тўртбурчак шаклидаги экиш тизими

Анор кўчатларини экиш схемаси

Квадрат схемаси

Мевали дарахтлар учун энг осон ва кенг тарқалган тизимлардан бири. Ушбу тизимда қаторлар ораси ва ичидаги масофа бир ҳилда бўлади (кейинги слайдга қаранг). Кўчатлар ҳар бир бурчакда тенг бурчак остида экилади. Шу сабабдан ҳар тўртинчи кўчат квадратни ҳосил қилади. Қаторлар ораси ва ичидаги масофа бир ҳилда бўлганлиги сабабли боғга ишлов бериш мақсадида техникалар ҳар тарафга бир ҳилда ҳаракатланиши мумкин (масалан, 5м x 5м).

Ушбу тизимда оралиқ экин экиш учун етарлича масофа ажратилган бўлади. Боғни кенгайтириш фақат қўшимча қаторлар қўшиш орқали амалга оширилиши мумкин.

Анор кўчатларини экиш схемаси

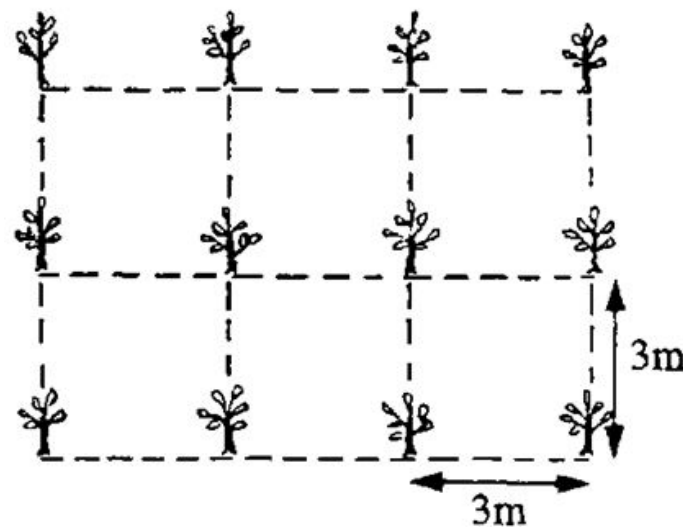
Квадрат шаклидаги схема

Авфзалликлари

1. Суғориш ариқлари ёки йўлакларни бир текисда жойлаштирилиши мумкин.
2. Ерга ишлов бериш, дарахтларга дори сепиш ва ҳосил йиғиштириш учун жуда қулай.
3. Боғни ҳар томонлама кузатиш қулай бўлганлиги учун уни бошқариш жуда қулай.

Качиликлари

1. Ер ҳисобига кўчат сиғдириш имконияти паст.
2. Ҳар бир квадратнинг ўртасида жуда кўп жойдан унумсиз фойдаланилган.
Масалан, тўрт дарахт ўртасидаги жой беҳуда сарфланган.

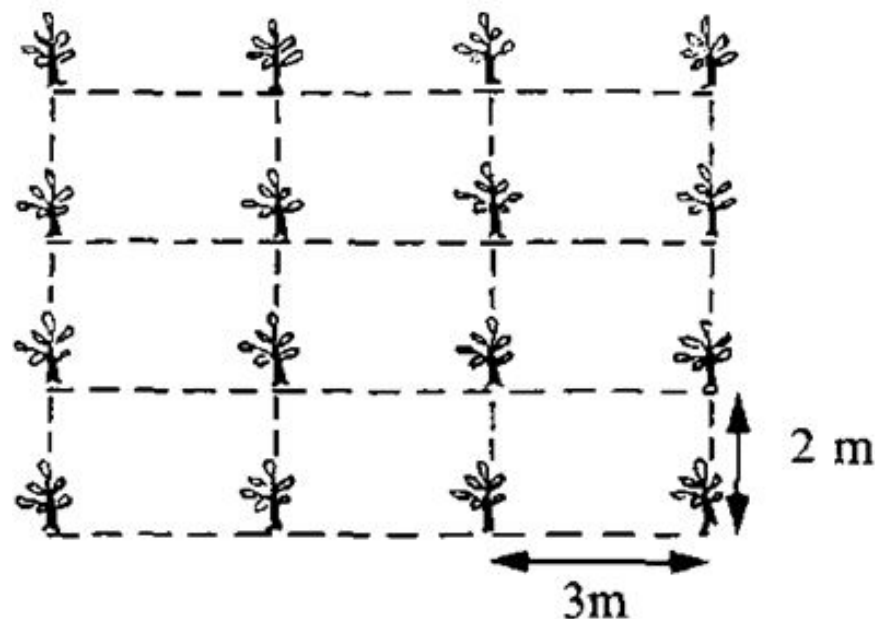

Анор кўчатларини экиш схемаси

Тўғри тўртбурчак шаклидаги схема

Ушбу тизим ҳам квадрат тизимга ўхшаб кетади, асосий фарқи қаторлар ораси ва ичидаги масофанинг ҳар қиллигидадир (расмга қаранг).

Демак, ушбу тизимда айтилган бир ажратилган ерга кўпроқ кўчат сиғдириш имконияти мавжуд. Боғга ишлов бериш мақсадида техникалар ҳар тарафга бир қилда ҳаракатланиши мумкин. Дарахтлар ривожланиш учун етарлича масофага эга бўлади ва қуёш нуридан унумли фойдаланилади (масалан, 6м X 3м).

Анор кўчатларини экиш схемаси

Тўғри тўртбурчак шаклидаги схема

Авфзалликлари

1. Ерга ишлов бериш, дарахтларга дори сепиш ва ҳосил йиғиштириш учун жуда қулай.
2. Сузориш ариқлари қатор бўйлаб жойлаштирилиши мумкин.
3. Оралиқ масофа кенглиги сабабали ёруғликдан унумли фойдаланилади.
4. Боғни янада унумлироқ бошқариш имконияти мавжуд.
5. Оралиқ экин экиш имконияти мавжуд.

Камчиликлари

1. Агар оралиқ экин экилмаса, қаторлар орасидаги масофа беҳуда сарфланган.
2. Ер ҳисобига кўчат сиғдириш имконияти паст.

Кипрда тўғри тўртбурчак тизимида шакллантирилган анорзор (3м х 6м). Дарахтлар “Т” симбағазда шакллантирилган

Дарахтлар орасидаги масофа

Дарахт экилган қаторларни шимол-жануб йўналишида экиш, қуёш нуридан унумли фойдаланишга ёрдам беради.

Боғ режасини тузаётган боғбонлар томонидан эътборга олинадиган асосий омиллар бу:

- дарахтлар орасидаг масофа.
- дарахт шакли, унга бериладиган шак (бир ёки кўп асосли).
- дарахтни парваришлаш.

Дарахтлар орасидаги масофа

Анор дарахтларини зич экиш кўпроқ илиқ ўлкаларга тўғри келади. Дарахтларни зич экиш одатий (5м х 5м) усулга нисбатан кўпроқ ҳосил олиш имокнини беради. Баъзи боғбонлар шундай зич экиш (2.5м х 4.5м) усулларида фойдаланишади. Лекин бундай усул касаллик ва зараркунанда ҳашоротлар ривожланиши учун қулай шароит туғдиради.

Анор кўчатларини жуда зич экиш тавсия қилинмайди, чунки юзага келган ортича соя меванинг яхши ранг ололмаслиги, уларда доғлар пайдо бўлиши, дарахтларга шакл бериш, мевани териб олиш ва қишлоқ хўжалиги машиналаридан фойдаланишда қийинчиликлар юзага келишига сабаб бўлади.

Баъзи боғбонлар ҳосилдорликни эрта ошириш мақсадида дарахтларни қатор ичида 2м ва қатор орасида 6м кенгликда экишади ва дарахтлар катталашган сари қуёш нуридан унумли фойдаланиш мақсадида қатор ичидан биттадан дарахтни олиб ташлашади.

Дарахтлар орасидаги масофа

Кипрда анор дарахтлари 3м х 6м масофада экилади ва (V ёки Т шаклидаги) симбағазга тортилади. Бундай тизимда экилган дарахтларнинг ҳосилдорлиги ва мева сифати жуда аъло. Ҳосилдорлик туп сонига 80-90 кгни ташкил қилади ва меванинг ўртача оғирлиги 500гр.

Исроилда анор дарахтлари 6м х 4м ёки 6м х 5м масофада ва ярим пакана навлар эса 5м х 3м масофада экилади.

АҚШда анор дарахтлари икки тизимда экилади:

1. Зич экиш схемаси: 1.5м х 3.6м
2. Кенг экиш схемаси: 4 (5.2)м х 5.8м

Шундай бўлсада, Калифорни Дэвис Университети анор кўчатларини қатор ичида 3 ёки 5м ва қатор орасида 5 ёки 7м схемада экишни тавсия қилади.

Дарахтларни экиш тартиби ва вақти

Боғ юзаси дарахт экишга тайёр бўлгандан сўнг, дарахт экиладиган масофалар белгиланади ва камида 45см х 45см ҳажмда дарахт экиш чуқурчалари ковланади.

Махсус пластик тувакда ўстирилган кўчатлар йилнинг исталган мавсумида экилиши мумкин, очик илдизли кўчатлар эса баҳорда экилиши тавсия қилинади.

Дарахтларни феврал-март ойларида экиш, уларга кузгача совуқ ҳаво тушгун қадар ёзда етарлича ривожланиб олиш имконини беради.

Кўчатлар тувакча чуқурлигида ёки кўчатхонада қаеригача жойлашган бўлса шу еригача чуқурчага жойлаб экилиши шарт.

Дарахтларни экиш тартиби ва вақти

Кўчатларни экишдан олдин унумдор тупроқ юзасидаги тупроқни 100-150 гр. фосфор ва калийли ўғит билан аралаштириб кўчат экиладиган чуқурчанинг тубига жойлаш тавсия қилинади. Бу чуқурчага азотли ўғит солиш тавсия қилинмайди, чунки у экилаётган кўчат илдизларини куйдириши мумкин.

Ўғит билан яхшилаб аралаштирилган тупроқ чуқурчага жойлангандан сўнг, кўчат чуқурча марказига жойлаб экилади.

Чуқурча тупроқ билан тўлдирилгандан сўнг, оёқ билан яхшилаб преслаб босиш керак, сўнгра суғориб қозиққа боғлаш керак.

Дарахтларни экиш тартиби ва вақти

Шамол кўп эсувчи ҳудудларда янги экилган кўчатларни қозиққа боғлаш талаб қилинади. Якка қозиқ шамол эсувчи тарафга қараб жойланиши керак. Кўчат қозиққа саккиз шаклида бағланиши керак, бу кўчат танаси қозиқда сиқилиб қолиши ва ишқаланиб зарарланиши олдини олади. Кўчатни қозиққа боғлайдиган материал кенг, текис ва чўзилувчан бўлиши керак. Изоляцияланган сим, резина ёки бошқа шу каби юмшоқ трубкалардан фойдаланиш мумкин. Кўчат қозиққа бир нечта жойидан боғланиши шарт. Бу мақсад учун очик симдан фойдаланманг, кўчат танасига ишқаланиб уни зарарлайди ва кўчат учун зарур бўлган озуқа-сув манбалари ҳаракатини чегаралайди.

Дарахтларни экиш тартиби ва вақти

Кўчатларни экиш жараёни тугагандан сўнг, уларни парваришlash жараёни бошланади.

Бундай парвариш қуйидагиларни ўз ичига олади:

- мунтазам суғориш.
- озиқлантириш (юқори фоизли азот, фосфор ва бир оз калий).
- бегона ўтларни назоратга олиш.
- касаллик ва зараркунанда ҳашоротларга қарши курашиш.

Ёш кўчатларни парваришлаш

Анор кўчатлари ягона ёки бир нечта асосда шакллантирилиши мумкин.

Сифатли ҳосил олиш учун дарахт ҳар йили бутаб турилиши шарт.

Анор кўчатларини тарбиялаш ва уларга шакл бериш ҳусусида батафсил маълумот “Анор кўчатларини тарбиялаш ва буталаш” тарқатма материалимиздан олиниши мумкин.

Анор дарахтларини суғориш ва озиқлантириш

Анор дарахтлари яхши ривожланиши учун мунтазам суғорилишга муҳтож.

Анор дарахтлари учун сув мавжудлиги жуда муҳим, шу сабабдан улар етарлича суғорилиши тавсия қилинади. Агар мавсум давомида суғориш имконияти мавжуд бўлса, сувсизликдан стрессга тушмаслиги учун дарахтлар қанча талаб қилса шунча суғорилиши мақсадга мувофиқ.

Умуман олганда, мавсум ва ҳудуд талабларидан келиб чиққан ҳолда ёз мавсумларида анор дарахти етарлича суғорилишга муҳтож.

Сув туриб қолмаслиги ва тупроқнинг сув ўтказувчанлигини яхшилаш учун зарур чора-тадбирлар ўз вақтида амалга оширилиши тавсия қилинади.

Тўғри режалаштирилган озиқлантириш режаси анор дарахтларининг тупроқда мавжуд ёки етарлича бўлмаган N, P, K макро ва микро озукаларга бўлган талабини қондиришга қаратилган бўлади.

Анор дарахтларини озиқлантириш бўйича тавсиялар, суғориш суви ва озукка бўлган талаблар каби маълумотлар ҳусусида батафсил маълумотлар “Анор дарахтларининг сув ва озукка бўлгана талаби” номли тарқатма материлимизда берилган.

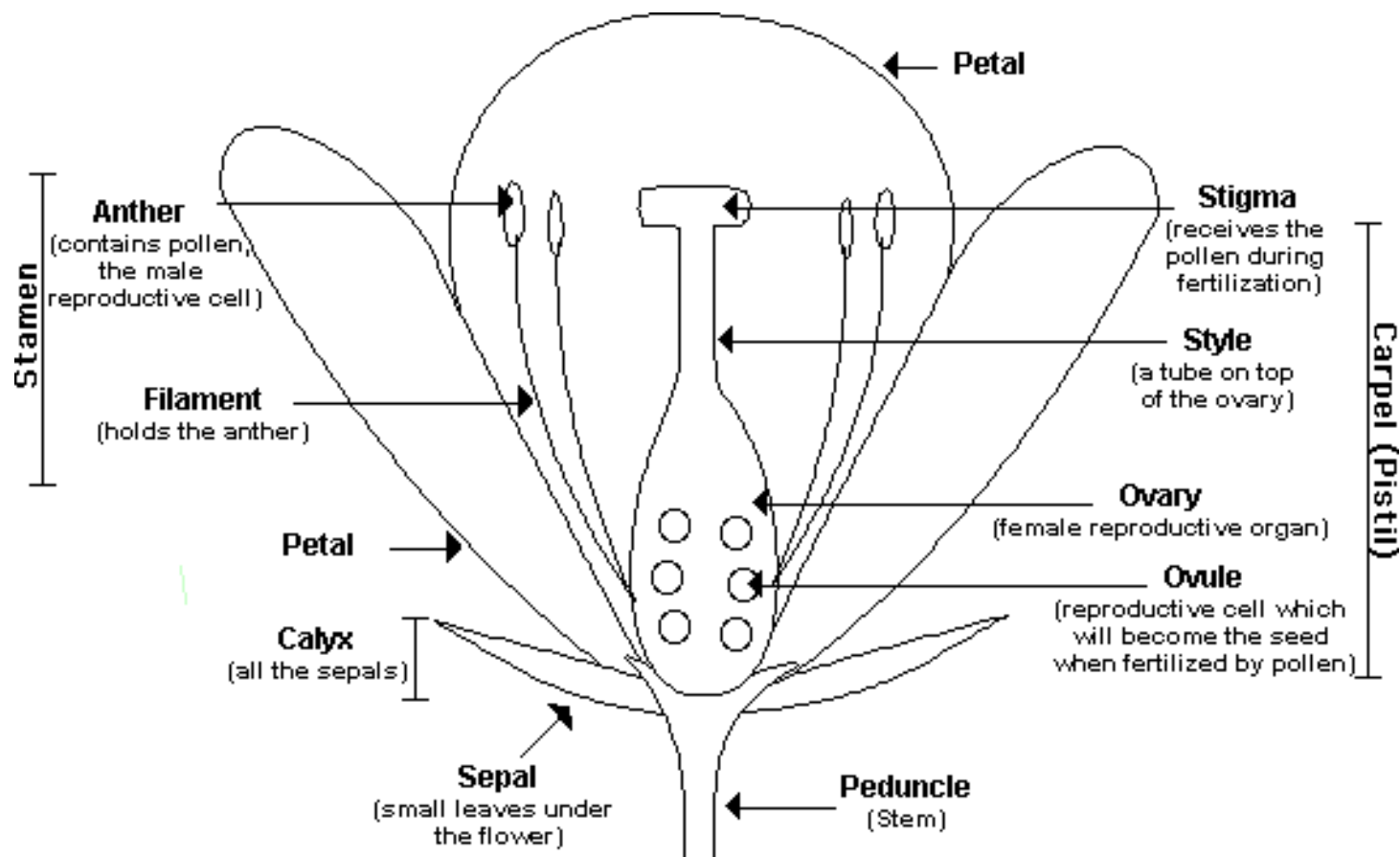
Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Куртак ёргандан сўнг бир ой ўтиб янги шаклланган новдаларда гуллар (янги мавсумда шаклланган новдалар асосида) ҳосил бўлади, аксарият ҳолларда спур куртаклар ёки қисқа новдаларда. Гуллар якка, жуфт ёки тўп (5тагача) кўринишда бўлади. Якка гуллар спурларда (новда танасига яқин жойда), гул тўплар эса новдалар учида ҳосил бўлади. Гуллаш ва мева ҳосил бўлиш жараёни бир ой давом этади.

Анор гуллари икки турда бўлади:

- гермофродит - мева ҳосил қилувчи яхши ривожланган уруғдон ва гул найчасига эга гул.
 - эркак гул - кўплаб шаклланган гул чанглари бўлади, лекин уруғдони яхши ривожланмайди.
- (кейинги слайддаги расмга қаранг: гул анатомияси)

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Чизма: Гул Анатомиyasi

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Анорнинг гулловчи навлари эркак ва гермофродит гуллар ҳосил қилади. Мева ҳосил қилувчи гуллар Гермофродит гуллар деб юритилади. Одатда унинг ичи тўлиқ, асос қисми думалоқ ва умумий шакли кўза ёки вазага ўхшаб кетади. Мева ҳосил қилмайдиган эркак гул кичикроқ ва торроқ қўнғироқ шаклида бўлади. Қуйидаги расмларда чапки тарафда эркак ва ўнг тарафда гермофродит гуллар мисол тариқасида берилган.

Эркак гул чапда ва ўнг тарафда гермофродит гул.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Дарахтнинг мева бериш имконияти ундаги гермофродит гуллар сони билан белгиланади.

Шу сабабдан, кўпроқ эркагига нисбатан гермофродит гуллар ҳосил қилувчи навлар, ҳосилдорлиги юқори навлар деб юритилиши мумкин.

Исроил анор навларининг гермофродит гуллар ҳосил қилиш имконияти 43% дан 66% гача.

Чангланиш вақти жуда муҳим аҳамиятга эга, чунки гул чанглар 2-3 кун ичида актив бўлади ва сўнгра сусталашади. Чангланиш сони мевада қанча уруғ шаклланишини белгилайди ва бу натижада мева ҳажмига ўз таъсирини ўтказади. Дастлаб гермофродит гуллар очилади ва орадан 7-8 кун ўтиб, эркак гуллар очилади.

Яна шуни эътиборга олиш керакки, кеч очилган гуллар яхши ривожланмайдиган мевалар ҳосил бўлишига сабаб бўлади.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Анор дарахтлари одатда ўзидан, бошқа навлар ва ҳашоратлар ёрдамида, асосан асаларилар, чангланади. Уларни шамол ёрдамида чангланиши жуда суст деб топилган.

Ҳиндистон, Туркманистон, Исроил ва Тунисия анор навлари устида олиб борилган изланишлар (гулларни изоляция қилиш ёки гул чангларни кесиб ташлаш) шуни кўрсатадики анор гуллари ўз-ўзидан чангланиб чанглатувчисиз ҳам мева тугавериши мумкин.

Изланишлар шуни кўрсатадики, ўз-ўзини чанглатувчи навларнинг ҳосилдорлиги ҳар-ҳил. Ўз-ўзини чанглатувчи навлар гуллари назоратга олинганда 45% фоизгача мева туккан, бошқа навлар ёрдамида чангланувчи навлар назоратга олинганда ҳосилдорлик 68%га ортган.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Шу сабабдан, ҳосилдорликни ошириш учун бир нечта навни бирга экиш тавсия қилинади.

Анор дарахтлари жуда кўп гул тугади, лекин бу гулларнинг ҳаммаси ҳам мева ҳосил қилувчи гул бўлмайди.

Меванинг кўп бўлиши унинг ҳажми ва ҳосилдорлигига таъсир ўтказади. Мева ҳажмини ошириш учун гуллар ва мевалар сийраклаштирилиш тавсия қилинади.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Агар мева сийраклаштиришга қарор қабул қилган бўлсангиз, меванинг ўзини сийраклаштиргандан кўра, мева берувчи новдани сийраклаштириш мақсадга мувофиқ.

Ҳосилдорликни чегаралаш учун ҳужайралар энди кенгайишидан олдин новдаларнинг пастки қисмидаги нимжон спур куртакларни синдиринг.

Агар эҳтиёж сезсангиз дарахт кучини мевага беришидан олдин гул тўпларни сийраклаштиринг. Меванинг ўзини чўпидин синдириб сийраклаштириш камдан ҳолларда талаб қилинади.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Баъзи анор навлари кўп мева тугади, лекин уларнинг ҳажми тижорат мақсадида фойдаланиладиган навларга нисбатан кичик.

Нав мева ҳажмига бошқа амалиётларга нисбатан кўпроқ таъсир ўтказади.

Кипрда мева тутиш жараёни якунлангандан сўнг (гуллаш даврида) барча эркак гуллар қўл билан олиб ташланади ва дарахтда фақат урғочи гуллар қолади.

Агар шунда ҳам нормадан кўп мева қолган бўлса, яна бир бор қўл билан улар сийраклаштирилади.

Мева шаклланиши - гул ва меваларни сийраклаштириш

Қўл билан гулларни сийраклаштириш кўп меҳнат талаб қилиниши сабабли, гуллар ва меваларни кимёвий препаратлар ёрдамида сийраклаштириш ўрганилган.

Ортиқча гулни сийраклаштириш мақсадида гуллаш даврида GA (20ppm) ўстирувчи гармондан фойдаланиш мумкин.

Гул тўкилиши олдини олиш ва гул куртакларни кўпайтириш учун NAA (10ppm) гармонидан (гул тўкилиши кузатилса 2-3 марта бир ҳафта оралиғида) фойдаланиш мумкин.

GAP амалиёти талабларига кўра ўстирувчи гармонлардан фойдаланиш тавсия қилинмайди.

Тупроққа ишлов бериш ҳусусида умумий тавсиялар

Тупроқнинг физик ва химик таркиби, биологи активлиги ҳосилдорликнинг асоси бўлиб тупроқнинг қанчалик унумдорлигини белгилаб беради. Тупроқ унумдорлигини оширишга қаратилган тадбирлар тупроқдаги озуқаларнинг йўқолиши, унинг агрохимик эррозияси, ювилиб кетиши, ер юзаси ёки остидаги сувларга зарар етказмаслик каби муаммоларни минималлаштиришни инобоатга олган ҳолда амалга оширилиши даркор. Тупроққа самарали ишлов бериш амалиёти унинг биологик активлиги ва атрофдаги табиий ресурслар, ўсимлик ва ҳайвонлар ҳилма-ҳиллигини асрашга қаратилган бўлади.

Тупроққа ишлов бериш ҳусусида умумий тавсиялар

Танланган тупроққ ишлов бериш тизими қуйидаги талабларга жавоб бериши шарт:

- анор етиштиришда муҳим аҳамиятга эга ёмғир сувларидан самарали фойдаланиш;
- ер ресурсларидан унумли фойдаланиш;
- тупроқ консервацияси, унинг эрозияси олдини олиш, ва
- суғориш ва ҳосил йиғиштириш каби тадбирлар самарадорлигини ошириш.

Анор дарахтлари илдизлари саёз жойлашганлиги сабабли тупроққа ишлов бериш амалиёти дарахт илдизига зарар етказмаслик учун тупроқ қатламининг 15-25см чуқурлигидан ошмаслиги тавсия қилинади.

Тупроққа ишлов бериш ҳусусида умумий тавсиялар

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, тупроққ ишлов бериш қуйидаги мақсадларни кўзлаши шарт:

- алмашлаб экиш ва механик ишлов бериш амалиётлари орқали тупроқнинг органик таркибини яхшилаш ёки мукаммаллаштиришга қаратилиши.
- сув ёки шамол таъсирида юзага келиши мумкин бўлган тупроқ эрозияси олдини олиш.
- оғир техникалардан фойдаланиш таъсирида тупроқ пресланиши олдини олиш (кейинги слайддаги расмга қаранг).
- тупроққ жуда чуқур ишлов бериш олдини олиш.
- тупроқнинг юза қатламига ишлов бериш, энг самарали амалиёт.
- агрономик ва атроф муҳит талабларидан келиб чиққан ҳолда кимёвий, органик ва инорганик ўғитларни белгиланган миқдор ва вақтда самарали қўллаш.

Ерни преслаб ташлашга олиб
келувчи оғир техникалардан
фойдаланиш тавсия қилинмайди

Тупроққа жуда чуқур ишлов
берувчи техникалардан
фойдаланиш тавсия қилинмайди

Тупроқнинг юза қатламига
ишлов бериш тавсия қилинади

Тупроқ эрозияси ва унга ишлов бериш

Тупроқ эрозияси қишлоқ хўжалигидаги энг катта муаммолардан бири бўлиб, у сув, шамол ва тупроққа ишлов бериш оқибатида юзага келади. Механик ишлов бериладиган тупроқларда, механик ишлов берилмайдиган тупроқларга нисбатан тупроқ эрозияси муаммоси кўп учрайди. Бунини ёмғирнинг тупроқ таркибига етказадиган таъсиридан кўриш мумкин. Тупроқни ўсимликлар билан бойитиш ёки мулча билан қоплаш унинг эрозияси олдини олишга ёрдам беради. Тупроқ эрозияси олдини олиш учун қуйидаги тадбирлар ишлаб чиқилган:

- Тупроқни чуқур оғдармаслик:
 - бегона ўтларга қарши курашишда гербицидлардан фойдаланиш
 - ёмғир кўп ёғадиган ҳудудларда, бегона ўтларга қарши кечиктирилган кураш чоралари
- Тупроққа минимум механик ишлов бериш
- Тупроқ қисман механик ишлов бериш (ўсимлик экиладиган қисмига)
- Оралик экинлардан фойдаланиш
- Мулчадан фойдаланиш

Дарахт остидаги бегона ўтларга қарши қўл билан (турли ўроқлар) ёки гербицид ёрдамида курашиш.

Боғ юзасини оралиқ экин билан назоратга олиш

Имкони бор анорзорларда боғ юзасини оралиқ экинлар ёрдамида назоратга олиш GAP амалиётининг талабларидан биридир. Анорзорлардаги оралиқ экинлар қуйидаги вазифаларни ўтайди:

- Дуккакли экинлардан фойдаланиш тупроқни азотга бойитади.
- Тупроқ таркибини яхшилаш орқали зараркунанда ҳашорат ва касалликлар олдини олиш, тупроқда микро-организмлар фаолияти учун қулай шароитлар яратиш ва тупроқ юза қатламида зараркунанда ҳашоротларга қарши қуришиш;
- Тупроқ эрозияси олдини олиш ва унинг унумдор қатламини асраш;
- Тупроқнинг сув ўтказувчанлиги ва зарур фойдали элементларни ўзида ушлаб туриш имкониятини яхшилаш;
- Бегона зараркунанда ўтларни дарахтлар билан рақобатлашишига йўл қўймаслик;

Анорзорларда оралиқ экинлар ва мулчадан табиий озуқа вазифасида фойдаланилади. Бундай ҳолатда оралиқ экинлар ўриб (майдаланиб) тупроқ юзасига мулча сифатида тўшалади. Қуруқ мавсумларда мулча сув йўқотилиши олдини олишга ёрдам беради ва тупроқни органик моддалар билан бойитади (механик ишловга нисбатан самаралироқ). Қуруқ мавсумларда ёнгинларга сабаб бўлиши, мулчанинг камчиликларидан бирдир.

Боғ юзасини оралиқ экин билан назоратга олиш

Оралиқ экин танланаётганда қуйидаги талабларга эътибор бериш керак:

- Оралиқ экин сифатида танланаётган ўсимликнинг озуқа ва сувга бўлган талаби ва биологик вегетатив ҳаёт даври.
- Танланган экиннинг тупроқ таркибига таъсири (саёз ёки чуқур илдиз ортиши).
- Танланган экиннинг тупроққ фойдаси.
- Танланган экиннинг зараркунанда ҳашорот ва касалликларга чидамлилиги.
- Танланган экиннинг қуруқ мавсумларда ёнувчанлиги.
- Танланган экиннинг механик ишловга бўлган талаби (ўриш, мулчалаш ва ҳоказо).

Оралиқ экин сифатида маҳаллий шароитда яхши ўсувчи ўсимлик турларини танланиши мақсадга мувофиқ, чунки улар маҳаллий об-ҳаво ва тупроқ шароитларига мослашувчан бўлади.

Қаторлар орасидаги
оралиқ экин

Маданий оралик экин

Пас бўйли сабзаётлар, дуккакдилар ва бегона ўтлардан оралик экин сифатида фойдаланиш бу боғ учун фойдали. Оралик экин бу, бир вақтнинг ўзида айна бир майдонда икки ёки ундан ортиқ экин туридан фойдаланиш демакдир.

Маданий оралик экин танланаётганда қуйидагиларга эътибор бериш тавсия қилинади:

- Оралик экин асосий экин (дарахт) билан рақобатлашмаслиги ва доим иккинчи ўринда туриши шарт.
- Баланд бўйли экинлар оралик экин сифатида танланмаслиги шарт.
- Оралик экин экилаётганда дарахт танасидан камида 120см масофа бўш қолиши (тоза туриши) шарт.
- Дарахт учун зарур тупроқдаги озуқа ва намликни тартиб олувчи оралик экин турларидан фойдаланмаслик керак.
- Икки ёки ундан ортиқ экин тури бир майдонга экилганда зараркунанда ҳашоратлар ва касалликлар муаммоси кўпаяди.
- Оралик экин сифатида мевали дарахтлардан фойдаланмасли керак, ёки асосий экин ҳосилга кирганда олиб ташланиши шарт. Акс ҳолда боғнинг, асосий экиннинг самарадорлиги тушиб кетади.

Анорзорлар учун тавсия қилиниши мумкин бўлган маданий оралик экин турлари бу: қулпнай, помидор, пиёз, гул каром, ловия, булғор қалампири, редиска, қаламбир ва бошқалар.

Зараркунанда ҳашоратлар ва касалликларни назорат қилиш

Анор дарахти ва мевасида турли зараркунанда ҳашорат ва касалликлар (замбуруғлар, бактериал касалликлар) учрайди.

Самарали Деҳқончилик Амалиёти (GAP) талабларига кўра, зараркунанда ҳашоратлар ва касалликларга қарши кимёвий воситалардан фойдаланиш фақатгина чора кўриш чераси доирасида ёки заруриятга қараб қўлланилиши тавсия қилинади.

Кенг қамровли зараркунандаларга қарши кураш чораси (IPM) зараркунанда ҳашоратлар ва касалликларга қарши курашишнинг энг самарали унсуридир. IPM зараркунандаларга қарши курашда кенг қамровли тизимдан фойдаланади. Бу тизимни мувофиқлаштирилган кураш чораси дейиш мумкин. IPM мукамал тизим бўлиб, нафақат зараркунандаларга қариш курашиш, балки атроф муҳитни асрашга ҳам қаратилган мукамал тизимдир.

Анор дарахтларида учрайдиган асосий зараркунанда ҳашоратлар ва касалликлар, уларга қарши курашиш чоралари ҳақида батафсил маълумот “Анор дарахтларида учрайдиган асосий зараркунанда ҳашоратлар ва касалликларни аниқлаш ва уларга қарши кураш чоралари” тарқатма материалларимиз келтирилган.

Бегона ўтларга қарши курашиш

Бегона ўтларни назоратга олиш янги экилган анор кўчатлари ривожини жадаллаштиради ва ҳосилдорликни оширишга ёрдам беради. Бегона ўтларни назоратга олиш умумий боғ бошқарувининг бир қисми ҳисобланади. Бегона ўтлар зараркунанда ҳашоратлар, каналар, нематодлар ва касалликлар кўпайиши учун қулай шароит яратади.

Бегона ўтлар дарахт билан озуқа, сув ва қуёш нури учун рақобатлашиб унинг ривожини ва ҳосилини чегаралайди. Бу рақобат дарахт ривожланишининг биринчи 5 йилида ёки илдизлари ҳали нимжонлигида жуда юқори бўлади. Дарахт танаси атрофидаги бегона ўтлар нафақат унинг ривожланиши билан рақобатлашади, балки дарахт танасини кемириб озиқланувчи кемирувчилар учун қулай шароит яратади.

Қуриган бегона ўтлар ёнғин ҳавфини туғдиради. Юқори ҳосил ва дарахт саломатлигини сақлаш учун дарахт остининг камида 1м масофаси бегона ўтлардан ҳоли бўлиши шарт. Дарахт 4 ёшга тўлиб яхши ўрнашиб олгандан сўнг ва унинг ости соя билан қоплангач бегона ўтлар рақобати бир мунча сустлашади.

Бегона ўтларга қарши курашиш

Бегона ўтларни назорат қилиш дарахт экилишидан олдин ва кейин амалга оширилади. Ҳар икки ҳолатда кимёвий ёки биологик ёки ҳар икки усулдан фойдаланиб бегона ўтларни назорат қилиш мумкин.

Биологик усул билан бегона ўтларни назорат қилиш

Суғориладиган боғларда самарали натижа берувчи усул бу дарахт экишдан олдин боғни бир неча бор суғориб янги ривожланетган бегона ўтларни уруғлашидан олдин бир неча бор култивация қилиб nobud қилиш.

Қисқа муддат оралиғида ривожланаётган бегона ўтларни култивация қилиб назоратга олиб туриш мумкин. Дастлаб камида икки марта суғориш ва култивация қилиш ва сўнгра енгил култивация қилиш орқали бегона ўтлар ривожланишини назоратга олиб туриш мумкин.

Афсуски, ушбу усул кўп йиллик бегона ўтларни назорат қилишда самара бермайди. Ўрнишиб улгурган кўп йиллик бегона ўтларни култивация қилиш одатда уларни янада кўпайишига сабаб бўлади.

Бегона ўтларга қарши курашиш

Анорзорлардаги қаторлар ичидаги бегона ўтларни механик назоратга олиш учун махсус ўт кесувчи пичоқлар ва роторли культиваторлар мавжуд. Қўлда бошқариладиган моторли ўроқлардан ҳам фойдаланиш мумкин, лекин улар дарахт танасига зарар етказиши мумкин. Қаторлар орасини эса махсус ўт ўрувчи мосламалар билан осонликча ўриб туриш мумкин. Механик назорат ўтлар тўлиқ ўсиб улгурмасидан олдин қайта-қайта амалга оширилиб турилиши шарт.

Бундай қурилмалар пичоқлари тупроқ қатламига чуқур кирмаслиги шарт, акс ҳолда дарахт илдизларига зиён етиши мумкин. Бегона ўтлар катта бўлган сари улар механик қурилмаларга тиқилиб улар ишлашига муаммо туғдиради ва уруғлайди.

Механик қурилмалардан фойдаланаётганда дарахтнинг асосий озиқлантирувчи илдизларига шикаст етказмасликка ҳаракат қилинг.

Қўл билан бошқариладиган моторли ўт ўрувчи мослама. Фойдаланувчи ҳавфсизлик чораларини кўриши тавсия қилинади (қўлқоп, махсус кийим, кўз ойнак ва ҳоказолар)

Бегона ўтларга қарши курашиш

Қатор ичидаги бегона ўтлар юқорида тилга олинганидек оралиқ экин ёки мулча ёрдамида ҳам назоратга олиниши мумкин. Органик мулча турлари - бошоқли экинлар пояси, ўрилган ўт, майдаланган ўтин, бодом қобиғи ва бошқалар. Синтетик мулча турлари - полиэтилин, полипропелин ёки полиэстр билан дарахт ости қопланиши мумкин. Дарахт кесишдан ҳосил бўлган шох-шаббаларни “шредер”дан ўтказиб майдалаб ишлатиш ҳам мумкин. Мулча, доим ҳали ўт ўсиб чиқмасидан олдин тўшалиши шарт.

Мулча қуёш нурини тўсиб ер юзасига етиб боришига қаршилиқ қилади ва бегона ўт уруғлари сояда униб чиқмайди. Мулча намликни бир маромда ушлаб туришга ёрдам беради ва оқибатда ёш кўчатлар яхши ривожланади. Шундай бўлсада, мулча кемирувчилар (дала сичқони, илон, ва бошқалар) кўпайиши учун қулай шароит яратиши ҳам мумкин, бегона ўтлар уруғлари мулча билан боғга кириб келиши ҳам мумкин.

Мулча кўп йиллик бегона ўтларга қарши яхши ҳимоя вазифасини ўтай олмайди, қуёш нури бутунлай тўсилиши учун қалинроқ тўшалиши шарт. Бу мақсад учун махсус тўқилган матолар мавжуд, афсуски бундай матолардан фойдаланиш бир мунча қимматга тушади.

Бегона ўтларга қарши курашиш

Бегона ўтларга қарши кимёвий препарат ёрдамида курашиш - Гербицидлар

Агар белгиланган тартибда ишлатилса, гербицидлар анорзорларда аксарият бегона ўтларни назорат қилишга ёрдам беради. Жуда кўп боғларда гербицидларни аралаштириб мунтазам равишда қўллаш иқтисодий жиҳатдан ўзини оқлаганлиги қайд қилинган. Гербициддан фойдаланишдан олдин у қайси турдаги бегона ўтларга қариш ва қандай қўлланилиши ҳусусидаги йўриқнома билан яхшилаб танишинг.

Гербициддан самарали фойдаланиш даркор, агар бегона ўт назоратдан чиқиб кетса гербицид ёрдам бермаслиги мумкин, бошқа чора излаш керак. Муаммони гербицид йўриқномасида белгиланган нормадан ошириб қўлланиши тавсия қилинмайди. Гербицид техник жиҳатдан соз қурилмада қўлланиши тавсия қилинади, бу гербициддан фойдаланиш ҳаражатларини минимумда ушлаб туришга ёрдам беради.

Анорзорларда мулчадан фойдаланиш

Мулча бу тупроқ юзасини қоплаш учун ишлатиладиган ҳар қандай махсулот ёки шу турдаги матодир. Мулча сифатида турли ҳил махсулотлардан фойдаланилади, масалан: тешилган пластик лента, опилка, бодом қобиғи, майдаланган ёғоч, сомон, майдаланган шоҳшаббалар, дарахт барги, қум ва майда шағал.

Мулчанинг фойдаси

- Сув тежашга ёрдам беради
- Илдиз яхши ривожланиши ва дарахтларни стресдан сақлашга ёрдам беради
- Бир маромдаги тупроқ шароити юзага келади
- Минирал озуқа вазифасини ўташи мумкин
- Бегона ўтларга қарши курашишга ёрдам беради

Органик анор етиштириш

Органик қишлоқ хўжалиги генитик ўзгартирилмаган ёки синтетик пестицидлар, гербицидлар ёки озуқалардан фойдаланмаган ҳолда табиий ресурсларни ва биологик ҳилма-ҳилликни асрашга ёрдам беради. Органик мева етиштириш тижорат мақсадида мева етиштирувчилар орасида жадал ривожланиб бормоқда. Зараркунанда ҳашоратлар ва касалликлар кам учраши сабабли анор органик усулда етиштирилиши мумкин.

Органик анор етиштиришга ҳулоса қилишга шошилмасликни тавсия қиламиз, чунки органик анор етиштириш дарахтни экиш ва ҳеч қандай ишлов бермасдан мевасини териб сотиш эмас. Бундай усулда ҳосилдорлик ва мева сифати паст бўлади. Шуни билингки, органик мева етиштириш жуда машаққатли меҳнат, оддий усулга нисбатан кўпроқ қўл меҳнати талаб қилади ва жуда ҳаражатли.

Маҳсулотингизни “органи” белги остида сотишингиз учун (имконият даражасида юқори нарҳда) маҳсус органик сертификат олишингизга тўғри келади.

Эътиборингиз учун раҳмат

Марҳамат:

- саволлар
- таклифлар

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ҲУДУДЛАРИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ
УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN RURAL AREAS OF UZBEKISTAN

**Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH**

Программа «Устойчивое Развитие Сельской Местности в
Узбекистане»

ул. Чимкентская 7а
100029 Ташкент, Узбекистан

Тел: +998 71 280 67 51

Факс: +998 71 280 67 52

Эл. почта: giz-usbekistan@giz.de

Веб-сайт: www.giz.de

Responsible

Name here

Author(s)

Names here Costas Gregoriou

Photo credits

© GIZ/.....

Layout

Name here

